

כמים חיים

בנישאותו של הרב חיים אידלס שליט"א

בהוצאת ע"ר "איש צדיק היה" 580546158

בס"ד

גליון פרשת שמות תשפ"ו

דרך חיים

לימדנו החכם מכל האדם "עת לחשות ועת לדבר" (קהלת ג ז). כידוע חג הפסח נקרא בשם זה מלשון 'פה סח', כפי כתוב בשער הכוונות. זה יסוד יציאת מצרים, כפי שאנו אומרים בהלל (תהלים קיד א) "בצאת ישראל ממצרים בית יעקב מעם לועז", מעם ששפתו שפת לעז, אז "היתה יהודה לקדשו" בקדושת הפה ושיחה נאה. לכן מדגיש הכתוב "אנכי ה' אלקיך המעלך מארץ מצרים הרחב פיך ואמלאהו" (תהלים פא יא). העלייה מארץ מצרים באה להרחיב את הפה ולמלאותו בשפת הקודש. לכן עם הדגשת בחירתנו מכל העמים אנו אומרים "אשר בחר בנו מכל עם, ורוממנו מכל לשון", הוה אומר שקדושת הלשון שלנו קשורה בקשר ישיר בבחירתנו מכל העמים ובזכייתנו לעלות ממצרים.

משה רבנו מסרב ללכת בשליחות של הקב"ה להוציא את ישראל ממצרים בטענה "בי אדני לא איש דברים אנכי גם מתמול גם משלשם גם מאז דברך אל עבדך כי כבד פה וכבד לשון אנכי" (שמות ד י). לכאורה הדבר מעורר פליאה, הלא בקשת הקב"ה ממשה הייתה רק לעמוד לפני פרעה ולומר את הדברים כאשר נצטווה. מן הסתם ה' יגמור בעדו לעשות אותות ומופתים ולסייע לדבר. וכי מה זה משנה אם משה כבד פה וכבד לשון? אלא שגם מכאן משמע שעצם גאולת מצרים תלויה ועומדת בכוח הדיבור. אם משה לא איש דברים אין באפשרותו לגאול את ישראל, כשכל המטרה היא להיות 'פה סח', להוציאם מעם לועז, להרחיב את הפה ולמלאותו בדיבורי קודש.

משה רבנו נענש על כך. המדרש (שיר השירים רבה א ח) מלמדנו כי בשעה שאמר משה לקב"ה "שלח נא ביד תשלח", השיבו הקב"ה: 'חייך שאני צוררה לך בכנפיך'. זאת אומרת, גם אתה תבקש ממני שבעה ימים ואני לא אשמע לך. מתי? "רבי חלבו אמר: כל שבעת ימי אדר, היה משה מפיס ומתחנן לפני הקדוש ברוך הוא שיכנס לארץ, ובסוף אמר לו: "כי לא תעבור את הירדן הזה"'. ודאי שאין כאן עניין של סתם עונש לייסר אותו, אלא כתוצאה ישירה ממה שמשה פסק על עצמו. אם אין משה איש דברים הרי שאינו זכאי לגמר הגאולה והכניסה לארץ ישראל.

בסוף הפרשה אנחנו שומעים שוב את הטענה "ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה והצל לא הצלת את עמך". כותב החת"ם סופר כי כשהיו אבותינו במצרים וראה משה את כובד השעבוד, הוא ביקש מפרעה שייתן להם יום אחד בשבוע שינוחו, ובחר ביום השביעי. כשזכו ישראל ביום השבת, שמח משה שבתו בו, "ישמח משה במתנת חלקו". על כך תמה משה, שאם נחשב את מספר השבתות מאז ברר משה רבנו את יום השבת בגיל שתים עשרה עם חודשי העיבור נגיע לששים ושבע שנים, הרי שבסך הכל שמרו ישראל כעשר שנים של שבתות. על כך התפלא משה כיצד על אף כל זכות השבת הזו לא נשלם כל קץ השעבוד. "ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך", הכוונה מאז ביאתו הראשונה בבחרותו שהשתדל שינוחו בשבת.

"בשמך" היינו שמו של הקב"ה – שבת. לכן בציווי השבת בלוחות השניות נזכר "שמור את יום השבת לקדשו כאשר צוך ה' אלקיך... וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויצאך ה' אלקיך משם ביד חזקה ובזרע נטויה על כן צוך ה' אלקיך לעשות את יום השבת" (דברים ה יב-יד). מכך אנו למדים שחלילה שאותה שמירת שבת הביאה לקושי השעבוד, כי אם כך לא היה מזכיר הקב"ה את שבח השבת כגורם לגאולה. אלא שהשבת שייסד משה עוד במצרים הייתה הכח שהביא לגאולה והיציאה ממצרים.

למה באמת משה רבינו היה כבד פה וערל שפה? לכאורה נבחר האנושות צריך שיהיה בכל ההדר ובתכלית השלמות. במיוחד בכח האנושי – כח הדיבור. המהר"ל, בספרו גבורות ה', כותב שעל אף שלמותו של משה רבינו בגופו, כמו שאמרו חז"ל על קומתו הגבוהה ויופיו הרב, הדיבור היה כפגם וחיסרון. צורת האדם בנויה מגוף ונשמה, חומר וצורה. הכח המחבר ביניהם הוא כח הרוח, 'רוח ממללא', כח הדיבור של האדם. אמנם הדיבור נעשה על ידי הגוף, אבל לא שייך כח זה אלא במי שיש בו נשמה שכלית אלקית. תינוק ללא שכל אינו מדבר, כן הבהמה על אף שיש לה כלי הדיבור אין היא מדברת משום שאין בה נשמה שכלית. "ויהי האדם לנפש חיה", שילוב בין כח החומר של הגוף שבא עפר מן האדמה והנשמה-השכלית, זוהי 'רוח ממללא'. האדם הוא שילוב של התחתונים והעליונים, והמיזוג הזה מופיע באותה 'רוח ממללא', בכח הדיבור של האדם. ממילא אומר המהר"ל אנו למדים ששלמות צורת האדם היא דווקא בכח הדיבור, שכח מהות האדם היא אותו חיבור גשם ורוח, נשמה וחומר.

אומר הגאון ר' יצחק הוטנר (פחד יצחק – פסח) שהרמב"ם קרא את החלק העוסק בהלכות שתלויות בביטוי שפתיים, כשבועות, נדרים וכדומה בשם 'ספר הפלאה', כלשון הפסוק "כי יפליא לנדור נדר נזיר" (במדבר ו ב). למה הנדר והנזירות נחשבים להפלאה? כיוון שהקישור של הגשמי לרוחני שנעשה בדיבור הוא פלא, כלשון הרמ"א (או"ח ו א) "שמפליא לעשות... קושר דבר רוחני בדבר גשמי". לכן יש לנו הלכות רבות לשמור את הפה והלשון לשימוש קדוש ומדויק. תכלית האדם היא השלמת כח הדיבור שלו, לכן המלאך סוטר על פיו של הולד להטיל עליו את המשימה הגדולה להשתמש בפה בקדושה כראוי. אך משה רבינו איש האלקים, שעלה לארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים לא שתה, אינו זקוק ללחם ומים גשמיים, כי אם כולו רוחני וניזון מרוחניות בלבד. לכן אין כוחו בכח הדיבור, בתינוק הופעת השכל האלוקי בעולם הגשמי. אצל משה רבנו יש נטייה מוגברת אל צד הקדושה, ולכן אין כוחו כח הדיבור. לכן בתיה בת פרעה אומרת על משה "כי מן המים משיתיהו". המים חומריים ביותר, שאין להם כל צורה ומהות מוגדרת. לכן המים נקראים בלשון רבים, שמה שמגדיר את הפרט היא צורתו ומהותו הרוחנית, שאינה קיימת במים, שאין בהם אלא חומריות בלבד. ומשה רבנו משוי מן המים, אין הוא נתון בחומר כלל וכלל. כך מבאר באריכות המהר"ל (הקדמה שניה לגבורות ה'. ועי' בדבריו בחידושי אגדות נידה לד).

לכן רצו סריסי פרעה להטביע את משה, מושיעם של ישראל, במים, ביאור. זאת על מנת להגביר את כח החומר ולבטל את כל הצורה והקדושה שמביא עימו על מנת לגאול את ישראל ממצרים, מקום החומר. הישועה השלמה אליה מוביל משה רבנו היא "תעבדון את האלקים על ההר הזה", שמיעת הדיבור האלקי וקבלת התורה, שהיא תכלית הדיבור של עם ישראל בעמל תורה, "ודברת בס". מעלת עם ישראל היא על ידי "הקול קול יעקב", בדיבורי תורה ובדיבורי תפילה.

ההיפוך המוחלט מקדושה מופלאה זו היא פרעה, מלשון 'פה רע, כמו שכתוב בשער הליקוטים. פרעה רוצה להתגבר בפיו להרע ולטמא את כוח הפה. חומר שכזה יבטל לגמרי את הצורה. במציאות שכזו הדיבור נמצא בגלות, אין הוא מבטא איחוד נשמה וגוף אלא כפוף אל החומריות והגופניות. בשל כך היה פיו של משה רבנו מוגבל ולקוי. עד שזכו לבחינת 'פה סח' ביציאת מצרים. חודש ניסן הוא חודש הגאולה ממצרים משום שיניסן בגימטריה הוא ב' פעמים 'פה', שהפה הרע תוקן והתהפך לקדושה.

כותב ה'זרע קודש', רבי נפתלי מרופשיץ, שתורה שבעל פה מתחילה במ' פתוחה – 'מאימתי קורין את שמע', ומסיימת במ' סתומה 'ה' יברך את עמו בשלום'. מ' פתוחה מורה לדיבור, שכל זמן שלא סותם את פיו לא גמר את האות, ולאחר סיומה נסגרת המ' המורה לסתימת הפה. לכן ב' פעמים מ' בגימטריה עולה פ', הרומזת לפה ולשימוש הראוי בו בפתיחתו וסגירתו. לכן פתחו המשנה במ' ללמדנו כי עתה עם לימוד התורה פתח פיה, וסיימו במ' סתומה לומר לך שאחרי שסיימת את דברי תורה, סתום פיה ואל תרבה בדיבור מיותר. אך הטומאה מנסה להכניס את כח היצר בין המ"מים, בתוך צורת השימוש הראוי לפה בפתיחתו וסגירתו, וזהו סוד השם 'מצרים' שהוא יצר הנכנס במ"מים. לכן היציאה ממצרים היא היכולת להשתחרר משליטת היצר בדיבור, מהפה הרע, אל קבלת תורה והוראת תכלית השימור בפיו של האדם.

על כך טען משה "לא איש דברים אנכי", חסרה לי היכולת להביא את גמר המלאכה של אחיזת הקדושה בגשמיות, שמתגלת בכלי הדיבור. אין לי כלל שייכות להעלאת הגשמיות. על כך משיבו הקב"ה "מי שם פה לאדם... אנכי אהיה עם פיה והוריתיה אשר תדבר" (שמות ד יא-יב). 'הוריתיה' מלשון היריון. הקב"ה השיבו אני עושה אותך בריאה חדשה.

כך יש להבין את הנסיון של משה בשעה שהצטווה "ודברתם אל הסלע לעיניהם ונתן מימיו והוצאת להם מים מן הסלע" (במדבר כ ח). שוב נתן הקב"ה למשה הזדמנות לעזוב את המדרגה שלו, שהיה משוי ממים ומרום מהגשמיות, ולהשיג עבודה חדשה של חיבור חומר וצורה על ידי כוח הדיבור, להוציא מים שהם שורש החומר מהסלע הצורה הרוחנית. לכן משהיכה את הסלע במטה ולא השתמש בכוח הדיבור נשאר ברום מדרגתו נבדל לגמרי מהחומר ואין לו שייכות להבאת ישראל אל הארץ. כפי שכותב הישמח משה' (פ') ואתחנן) בשם המגיד ממזריטש משה לא בא לארץ ישראל כי מעלתו הייתה גדולה ממעלת ארץ ישראל. עם פטירתו של אהרן החל משה לבאר את התורה בדיבור שלם ומתוקן, וסבר כי בכך הגיע לגמר תיקונו וראוי הוא להכניס את ישראל לארץ. על כך השיבו הקב"ה כי עדיין צרורה עימו אותה סרבנות להוציא את ישראל ממצרים, ובשלה לא יזכה להכניסם לארץ בגמר הגאולה.

בדרכו של ר' אריה

לעתים מצוה שלא לומר דברים שאינם נשמעים.

ראש ישיבת שעלבים, הרב מאיר שלזינגר זצ"ל, טרח רבות להשכין שלום בית בין בני זוג שזיווגם לא עלה יפה, אך לא עלה הדבר בידו. סר הרב שלזינגר לר' אריה ושטח בפניו את הבעיה ואת הטענות שמשמיעים בני הזוג זה כנגד זה וזו כנגד זה, וביקש את עצתו הטובה. האזין ר' אריה ושתק. לבסוף השיבו ואמר לו: "לא תמיד מצוה היא להשכין שלום-בית...". (צדיק יסוד עולם)

שו"ת עם הרב חיים אידלס

ש. האם אשה עיוורת נשואה יכולה להדליק נרות שבת?

ת. המג"א (סיי רסג) מתיר זאת לכתחילה, כך שאין צורך שהבעל ידליק. אך המ"ב כותב שנכון שבעלה ידליק. אמנם אם עד היום נהגה להדליק בעצמה תמשיך בכך, כי סתימת כל הפוסקים היא ש"טוב" שהבעל ידליק. ולכן אם רוצה יכולה להדליק בעצמה עם ברכה, וכל שכן אם כך נהגה עד היום.

ש. האם אדם המתארח צריך להדליק נרות בחדר שינה שהוקצה לו?

ת. לא, כי החדר בו מתארחים עדיין קשור לכל הבית, שכן אם ילד ישכח שם משהו הוא ייכנס וייקח. אלא אם כן החדר סגור לחלוטין לכבוד האורח, ואז הוא נחשב כמקום הפרטי שלו ויהיה צריך להדליק שם נרות. ואז יש להקפיד שנרות אלו ידלקו עד שיבואו לחדר אחר סעודת השבת.

ש. אני גבאי בבית הכנסת, ובשעה שהציבור מאריכים בסעודה שלישית עליי לארגן מספר דברים. האם מותר לי לעשות הבדלה קודם התפילה?

ת. מותר לך לעשות הבדלה, כיוון שכבר יצאה שבת אתה יכול לעשות הבדלה ולהתפלל ערבית לאחר מכן, וכך פסק בפשיטות בשו"ע הרב (סי' רצג). רק שעפ"י הסוד אסור להדליק נר קודם אמירת 'קדושא דסידרא - 'יובא לציון' (זוה"ק הקדמה, כה"ח סי' רצד). אבל אם יש לחץ של זמן ומוטלים עליך צרכי ציבור אתה יכול להקל ולהבדיל גם עם נר ללא חשש.

שבת שלום